

การเผยแผ่หลักพุทธธรรมของสมเด็จพระพุทธอาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโน)
Spreading the Buddhist Principles of Somdej Phra Buddhacarya (Kieaw Upaseno)

ปรีชา สาเล้ง

Preecha Saseng

นักวิชาการอิสระ

independent academic, Thailand

Corresponding Author, Email: Preechasaseng@gmail.com

Received: April 11, 2024 Revised: August 21, 2024 Accepted: August 22, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้กล่าวถึงการเผยแผ่หลักพุทธธรรมการทำงานของสมเด็จพระพุทธอาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโน) สะท้อนถึงการบริหารที่มองการณ์ไกล การเป็นตัวอย่างที่ดี การปรับตัวตามยุคสมัย และการสร้างความเชื่อถือในองค์กร ซึ่งทั้งหมดนี้นำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพและการพัฒนาอย่างยั่งยืนในสังคมปัจจุบันที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ด้วยวิสัยทัศน์ที่ล้ำลึกและการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่าง ดังนี้ 1. วิสัยทัศน์และการมองไปข้างหน้า 2. การเป็นตัวอย่างที่ดี 3. การสร้างความเชื่อถือและความสัมพันธ์ 4. การปรับตัวและบูรณาการ และ 5. การพัฒนาและการสร้างฐาน โดยการเน้นการพัฒนาและสร้างฐานที่มั่นคงให้กับคณะสงฆ์เพื่อให้สามารถเติบโตและพัฒนาต่อไปได้ด้วยวิธีการเผยแผ่ของสมเด็จพระพุทธอาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโน) ดังนี้ 1) การแสดงตัวอย่างที่ดี 2) การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี 3) การสร้างฐานและการยอมรับ และ 4) การบริหารจัดการแบบบูรณาการ และหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นไปอย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพ คือ 1) การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน 2) การเผยแผ่ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง 3) การวางแผนยุทธศาสตร์และการพัฒนาทักษะ 4) การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม และ 5) การใช้วิธีการที่ผสมผสาน เพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างดีที่สุด

คำสำคัญ: งานเผยแผ่; วิธีการทำงาน; สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโน)

Abstract

This article discusses the dissemination of Buddhist principles and the work of Somdej Phra Buddhacarya (Kiew Upaseno), reflecting his far-sighted management, being a good example, adapting to the times, and building trust in the organization, all of which lead to the effective dissemination of Buddhism and sustainable development in today's society, which plays an important role in the administration and dissemination of Buddhism in Thailand. With his profound

vision and exemplary practices, as follows: 1. Vision and forward-looking, 2. Being a good example, 3. Building trust and relationships, 4. Adapting and integrating, and 5. Developing and building a base, emphasizing the development and building a solid base for the Sangha to be able to grow and develop further with the dissemination methods of Somdej Phra Buddhacarya (Kiew Upaseno), as follows: 1) Exemplifying well, 2) Building good relationships, 3) Building a base and acceptance, and 4) Integrated management, and the principles of dissemination of Buddhism to be widespread and effective, namely: 1) Promoting Dhamma practice in daily life, 2) Dissemination that responds to change, 3) Strategic planning and skill development, 4) Cultivating morality and ethics, and 5) Using a combination of methods to best meet the needs of the people.

Keywords: Propagation Work; Methods of Work; SomdetPhraPhutthachan (Kiaew Upaseno)

บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์มาตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาล เพราะว่าพระสงฆ์เป็นธรรมทายาทโดยตรง เป็นผู้ปฏิบัติตามและดำรงไว้ เผยแผ่หลักคำสอนไปสู่ประชาชนให้ได้รับประโยชน์สูงสุด ครบวงจรทั้งตนเอง สังคม และประเทศชาติ ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นวิธีแนวทางปฏิบัติตามหลักคำสอนนั้นอย่างเคร่งครัด งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือเป็นงานหลักของพระสงฆ์ ซึ่งในปัจจุบันได้มีการขยายไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ พุทธศาสนาก็มีความเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ เพราะว่าพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่นั้นอย่างต่อเนื่องเต็มศักยภาพของความรู้ความสามารถที่ได้ศึกษาเรียนรู้มา ซึ่งความรู้ความสามารถในวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้กระบวนการสอนให้เป็นรูปแบบที่ชัดเจน (พระครูวินัยธรปัญญา ปญญาวโร, 2564) เนื้อหาที่มีความสอดคล้องกับปัจจุบัน และสามารถนำหลักการมาเป็นแนวทางประยุกต์ใช้ในปัจจุบันได้ ซึ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ถือว่าเป็นภาระหน้าที่สำคัญต่อความเจริญงอกงามของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ผู้เป็นนักเผยแผ่ ย่อมต้องตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ที่สำคัญ ย่อมจะต้องศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การนำเอาหลักธรรมสู่ประชาชนที่เป็นพุทธบริษัท เพื่อให้คนเหล่านั้นได้ประพฤติปฏิบัติ อันจะก่อให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเองและครอบครัว พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ในปัจจุบันจะเรียกว่า พระนักเทศน์ พระนักเผยแผ่ พระธรรมจาริก พระธรรมทูต เป็นต้น ดังนั้นการเผยแผ่ธรรม จึงเป็นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ให้กับพุทธศาสนิกชน นักเรียน นักศึกษา พระสงฆ์นักเผยแผ่จะต้องมีความเข้าใจและใส่ใจการแสวงหาความรู้อยู่เป็นเนื่อง ๆ เพื่อจะได้รู้สภาวะธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปตามสังคมโลก รู้เท่าทันสื่อ เพราะว่าเทคโนโลยีเป็นการสื่อสารที่มีความรวดเร็ว การสื่อสารจึงเป็นการเปิดกว้างในหลายช่องทางทั้งสื่อส่วนบุคคล สื่อมวลชน สื่อเฉพาะกิจ และพระสงฆ์ในปัจจุบันจำเป็นต้องใช้สื่อเป็นช่องทางในการเผยแผ่

พระพุทธศาสนาให้มากขึ้น เพราะว่างานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหัวใจหลักที่ทำหน้าที่ให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง (พระครูโฆสิตสังฆรักษ์, 2560)

ฉะนั้น เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช (ในขณะนั้น) เป็นหนึ่งในพระมหาเถระ ผู้มุ่งมั่นที่จะเห็นพระพุทธศาสนามีความมั่นคงอยู่บนผืนแผ่นดินไทย และแผ่ไพศาลไปเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ชาวโลก ผู้ซึ่งเป็นพระมหาเถระที่ได้สร้างคุณูปการให้แก่พระพุทธศาสนาอย่างมากมายมหาศาล เหมือนมีชีวิตเกิดมาเพื่อต่อลมหายใจให้กับพระพุทธศาสนา จริยวัตรและปฏิบัติที่งดงาม ภายใต้ใบหน้าอันอ่อนโยน มีรอยยิ้มฉายอยู่บนหน้าตลอดเวลา บ่งบอกถึงพลังแห่งเมตตาธรรม เป็นภาพที่ติดตาและตรึงใจแก่ผู้พบเห็นอยู่ตลอด อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการฝึกฝนในพระกรรมฐาน เจ้าประคุณสมเด็จพระเจ้าได้มองเห็นถึงความสำคัญในการที่จะสืบต่ออายุกาลพระพุทธศาสนา จะต้องเริ่มต้นด้วยการส่งพระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนให้มีคุณภาพทางการศึกษา ดังโอวาทธรรมของเจ้าประคุณสมเด็จพระเจ้า ได้กล่าวทุก ๆ คั่น ภายในอุโบสถ “ต้องเรียนหนังสือ ยังไม่อาวุโส อย่าเพิ่งคิดเรื่องการทำงาน เมื่อเข้าช่วงวัยศึกษาต้องแสวงหาความรู้ ถือว่าเป็นหน้าที่ต้องประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ได้รับการศึกษา...” ท่านได้ให้การสนับสนุนการศึกษาเป็นประจำทุกปี เพื่อให้ได้รับการศึกษาอันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเอง เนื่องจากการศึกษาจะสอนให้เราได้บุคคลที่มีกิริยามารยาทที่งดงาม มีวาจาที่อ่อนหวาน พุดจาไพเราะ มีหลักการและเหตุผล มีภูมิความรู้ที่เต็มศักยภาพ ถือว่าเป็นการทำให้ประโยชน์ส่วนตนได้สมบูรณ์ หลังการที่ได้พัฒนาดน ทำประโยชน์ส่วนตนสมบูรณ์แบบแล้ว ต้องฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลืองานวัด ช่วยทำงานร่วมกับชุมชน ให้เป็นที่พึ่งเขาได้ เมื่อเขาลำบากทั้งทางกาย ทางใจ เราจะได้มีวิธีในการช่วยเขาได้แก้ไขปัญหาคอปรของความทุกข์นั้นได้ “เอาใจเขามาใส่ใจเรา” (สมเด็จพระพุทธาจารย์ , (เกี่ยว อุปเสโณ), 2556)

จึงรวบรวมนำเสนอประเด็นสำคัญเกี่ยวกับ แนวทางการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) การนำหลักพุทธธรรมสู่พุทธบริษัท และบทสรุปแนวทางการเผยแผ่หลักพุทธธรรม ดังเนื้อหาบทความต่อไปนี้

แนวทางการทำงานของเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ)

โดยลักษณะเด่นของเจ้าประคุณสมเด็จพระเจ้า นั่นคือ ความเป็นผู้นำ เป็นนักปกครอง ซึ่งท่านจะมีวิสัยทัศน์ด้านการปกครอง จะต้องมองไปข้างหน้า เพื่อนำพาองค์กรก้าวไปข้างหน้า บูรณาการณเข้ากับยุคสมัยให้ได้ แต่ไม่ทิ้งหลักของตนเองเบื้องต้นความเป็นผู้นำเจ้าประคุณสมเด็จพระเจ้า จะปฏิบัติตัวของท่านเองให้เป็นตัวอย่าง การไหว้พระสวดมนต์ท่านก็ไม่ขาดถือว่าเป็นกิจหลัก เช่น การทำวัตรตอนเย็น 21.00 ท่านก็ลงเป็นประจำ ซึ่งพระภิกษุภายในวัดนั้นจะพบท่านเป็นประจำ ใครมีงานอะไร เรื่องอะไร ท่านก็จะให้พบให้คำปรึกษาทุกเรื่อง ถือว่าเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าประคุณสมเด็จพระเจ้ากับพระสงฆ์ในวัด ซึ่งท่านกล่าวว่า พระเณรที่อยู่ในวัดเหมือนลูก เวลาพูดกับพระเณรก็เหมือนพ่อพูดกับลูก พระเณรบางรูปก็เรียกท่านว่า “หลวงปู่” บ้าง “หลวงพ่อ” บ้าง “หลวงพ่อสมเด็จพระเจ้า” บ้าง แต่ในเวลาเช้าจะไปกิจนิมนต์นอกวัดหากเห็นสามเณรบิณฑบาต ท่านก็จะให้หยุดรอแล้วเอาปัจจัยใส่บาตร เห็นคนทำความสะอาดกำลังกวาดวัด ก็จะให้สิ่งของตามที่มีในขณะนั้น

เวลาพระเณรเจ็บป่วยไม่สบาย ก็จะแสดงความอาทรห่วงใย คอยสอบถามอาการ และจัดอาหารด้วยมือของท่านเอง ส่งไปให้ถึงกุฏิ หากทราบว่า โยมพ่อแม่ หรืออาจารย์ที่สำนักเดิมของพระเณรรูปใดไม่สบาย ท่านก็จะคอยถามข่าวคราวอยู่ตลอด ในขณะที่เดียวกันนั้นเจ้าประคุณสมเด็จฯ ท่านก็จะจำชื่อพระเณรในวัดได้ทุกรูป รูปไหนอยู่ห้องไหน อยู่คณะอะไร และกำลังเรียนอะไรอยู่ ท่านจำได้หมด จำได้แม้กระทั่งว่าเกิดอยู่จังหวัดอะไร รวมถึงครูบาอาจารย์ที่นำมาฝากพอเจอใครท่านก็จะทัก บางรูปหากเห็นเจ้าประคุณสมเด็จฯ เดินมาแล้วหลบ ท่านจะเรียกมาบอกว่า “ต่อไปอย่าหลบอย่างนี้ เห็นหลวงพ่อก็คงกลัว ต้องเข้ามาหา” บางทีเดินมาถ้าเห็นพระเณรหลบ ท่านก็จะปรารภด้วยความเอ็นดูว่า “เห็นที่ชาติที่แล้วจะเกิดเป็นจิ้งจกตุ๊กแก จึงชอบหลบตามซอกตามหลืบ” เพราะความเมตตาเอื้ออาทร และแสดงความห่วงใยที่เจ้าประคุณสมเด็จฯ ปฏิบัติเสมอต้นเสมอปลายมาตลอดเช่นนี้ จึงทำให้พระเณรภายในวัดเกิดความผูกพันกับท่านเหมือนพ่อคนหนึ่ง บางรูปแม้จะลาสิกขาไปแล้วก็ยังแวะเวียนมาเสมอ เหมือนได้กลับบ้าน เพียงมีโอกาสพบท่าน ทุกคนก็รู้สึกอบอุ่น มีกำลังใจ

ในส่วนของมหาวิทยาลัย สมัยที่เจ้าประคุณสมเด็จฯ เป็นเลขาธิการสภามหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งอยู่ในช่วงที่กำลังปรับเปลี่ยนจากการสร้างความน่าเชื่อถือ ทศนคติของคนในยุคหนึ่งที่คิดว่าพระที่ควรจะเรียนแต่เฉพาะเรื่องบาลี นักธรรม ไม่เข้าใจว่าพระทำไหมต้องเรียนหนังสือ มีมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 ทำไมต้องมีปริญญาตรี ทำไมต้องเรียนภาษาอังกฤษ ทำให้คนทั่วไปไม่เข้าใจ พอเปลี่ยนระบบให้เป็นมหาวิทยาลัย ก็ไม่ได้รับการยอมรับ ทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน ดังนั้น หน้าที่ของเจ้าประคุณสมเด็จฯ คือ ไปสร้างความน่าเชื่อถือ สร้างเป็นฐานให้คนรุ่นใหม่ได้ทำงานง่ายขึ้น เพราะฉะนั้น การสร้างทศนคติต่าง ๆ ต่อสังคม การยอมรับนับถือ ท่านได้สร้างฐานไว้ให้ เมื่อสร้างฐานเสร็จรุ่นต่อมาก็ทำงานสะดวกง่ายขึ้น พัฒนาต่อไป จนกลายเป็นที่ยอมรับในสมัยปัจจุบัน ต่อมาในส่วนที่เป็นคณะสงฆ์ การบริหารคณะสงฆ์ของเจ้าประคุณสมเด็จฯ ท่านพยายามที่จะสร้างพระให้มีวิสัยทัศน์ความเป็นผู้นำ (HREX, 2562) ให้มีความเข้าใจทั้งคติโลกคตินิธรรม เข้าใจทั้งฝ่ายทางโลกก็เข้าใจ ฝ่ายทางธรรมก็เข้าใจ เพราะถ้าไม่เข้าใจความเป็นโลกก็ไม่สามารถที่จะนำพาพระพุทธศาสนาไปได้ เพราะถ้าไม่เข้าใจโลกเอาเฉพาะธรรม บริหารธรรมได้แต่บริหารโลกไม่ได้ นักการบริหารพระพุทธศาสนาจะต้องบริหารโลกได้ด้วยบริหารธรรมได้ด้วย นำทั้งสองส่วนนี้มาเข้ากันก็จะได้ทั้งสองส่วน ในการปกครองทำอะไรจะให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการศึกษา ศาสนาพุทธจะต้องมีความมั่นคง มีความรู้ มีความสามารถที่จะดูแลพระพุทธศาสนาได้ และการบริหารการปกครองของเจ้าประคุณสมเด็จฯ นั้น ท่านกล่าวว่า “ให้มองไปข้างหน้าทุก ๆ 10 ปี ถ้าเราเป็นนักบริหารจะต้องมองว่า ในอีก 10 ปีข้างหน้าจะเป็นอย่างไร จะทำอะไร แล้วมองทุก ๆ 10 ปี ให้ครบ 50 ปี” เท่ากับวิสัยทัศน์ในการทำงานของเจ้าประคุณสมเด็จฯ คือจะต้องมองไปเท่ากับ 50 ปีข้างหน้าในทุก ๆ ปี ว่าเกิดอะไรขึ้นบ้าง เพราะโลกหมุนเร็ว ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงเร็ว ถ้าเราไม่มองไปข้างหน้าในฐานะผู้นำก็ไม่สามารถนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายได้ “มองให้รู้ว่าเขาเปลี่ยนแปลงกันอย่างไร เพราะการเปลี่ยนแปลงแต่ละครั้ง มีผลต่อพระพุทธศาสนา” ดังนั้น แนวทางการทำงานของเจ้าประคุณสมเด็จฯ พระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) ดังนี้

1) วิสัยทัศน์และการมองไปข้างหน้า ท่านมองไปข้างหน้าและวางแผนระยะยาว (10 ปี หรือ 50 ปี) เพื่อให้การบริหารจัดการมีความยั่งยืนและสามารถปรับตัวได้ตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมและยุคสมัย

2) การเป็นตัวอย่างที่ดี ท่านปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างให้กับพระณเฑาะฐ เช่น การทำวัตร การให้คำปรึกษา และการดูแลเอาใจใส่พระณเฑาะฐอย่างใกล้ชิด

3) การสร้างความเชื่อถือและความสัมพันธ์ ท่านสร้างความเชื่อถือในองค์กรและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้นำและสมาชิก โดยการมีส่วนร่วมและแสดงความห่วงใย

4) การปรับตัวและบูรณาการ ท่านมีความสามารถในการบูรณาการหลักธรรมกับความเป็นจริงของยุคสมัย และปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

5) การพัฒนาและการสร้างฐาน ท่านเน้นการพัฒนาและสร้างฐานที่มั่นคงให้กับมหาวิทยาลัยและคณะสงฆ์ เพื่อให้สามารถเติบโตและพัฒนาต่อไปได้

ดังนั้นหลวงพ่อดมเต็ญเปรียบเสมือนการทำหน้าที่เป็นต้นแบบถ่ายทอดความรู้, ทักษะ, และประสบการณ์ไปยังสมาชิกในทีม หรือช่วยในการพัฒนาและฝึกอบรมผู้อื่นในองค์กร โดยการให้การแนะนำที่มีคุณค่า, การสร้างแรงบันดาลใจ, และการให้ข้อเสนอแนะแบบเจาะจง เพื่อช่วยให้สมาชิกในทีมสามารถเรียนรู้และพัฒนาทักษะใหม่ๆ ผู้นำในบทบาทนี้ต้องมีความสามารถในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีในการเรียนรู้และการพัฒนา การทำความเข้าใจและการใช้บทบาททั้งสามนี้สามารถช่วยให้ผู้นำสร้างองค์กรที่มีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง, ส่งเสริมความร่วมมือ, และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2540) ให้ความหมายของภาวะผู้นำว่า เป็นบุคคลที่มีบทบาทในการประสานและช่วยให้คนหลายคนร่วมมือกันอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการอยู่รวมกันในสภาพแวดล้อมใดหรือการทำงานร่วมกันในกิจกรรมต่าง ๆ ผู้นำมีหน้าที่สำคัญในการชี้นำและสนับสนุนให้กลุ่มหรือองค์กรสามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ตั้งใจและประสบความสำเร็จตามที่ตั้งไว้

สรุปได้ว่า แนวทางการทำงานแบบภาวะผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งทั้งในทางการและไม่ใช่ในทางการในตำแหน่งต่าง ๆ และมีบทบาทสำคัญในการนำพาการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดี ผู้นำทำหน้าที่ในการตรวจสอบและดูแลบุคลากรภายในองค์กร, สนับสนุนการทำงานของทีมงาน, และใช้ความสามารถและบุคลิกที่โดดเด่นเพื่อสร้างความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้นำมีบทบาทในการใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อชักจูงและกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มปฏิบัติตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ด้วยความเต็มใจ โดยทำให้กิจกรรมของกลุ่มดำเนินไปอย่างราบรื่นและมีความพึงพอใจ ตัวอย่างของผู้นำที่มีบทบาทที่น่าชื่นชม คือ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) ซึ่งเป็นประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ท่านมีความมุ่งมั่นในการเสริมสร้างความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและขยายประโยชน์ออกไปยังชาวโลก ด้วยจริยวัตร และปฏิปทาที่งดงาม การมีรอยยิ้มและความอ่อนโยนของท่าน สื่อถึงพลังแห่งเมตตาธรรมที่ตรึงใจผู้พบเห็นตลอดเวลา โดยท่านได้แสดงให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้หลักการของภาวะผู้นำในชีวิตจริง ซึ่งสะท้อนถึงการใช่วิธีการต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายและสร้างผลลัพธ์ที่ดีในระดับองค์กรและสังคม (Northouse, 2018)

การทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธปาหิต (เกี่ยว อุปเสโณ)

การประกาศพระศาสนานั้นจะต้องเริ่มต้นจากการสร้างความสนใจให้ผู้ที่จะเรียนรู้ ให้เกิดความศรัทธาแก่ผู้ฟังหรือกลุ่มเป้าหมายด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายในทุกสถานการณ์ ซึ่งแม้ว่าการสำรวมพระอิริยาบถให้สงบเรียบร้อยงดงาม ถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี เพื่อทรงแสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์ มีนักบวชอาชีวกผู้หนึ่งชื่อว่า อุปกะ เดินทางสวนทางมา เพียงพอเห็นพระพุทธรูปองค์เสด็จดำเนินด้วยพุทธลีลามิพระอาการสงบเรียบร้อยไปตามปกติเท่านั้น เขากลับเกิดความประทับใจ จึงตรงเข้าไปสนทนาด้วย ฉะนั้นรูปแบบหรือวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นจะมีหลากหลายรูปแบบ แต่ขอสรุปเป็นวิธีการที่สำคัญและประสบความสำเร็จมากที่สุด 7 วิธี ดังนี้ (แก้ว ชิตตะขบ, 2553)

1) อุปนิสินนกา แปลว่า “ถ้อยคำของผู้เข้าไปนั่งใกล้” หมายถึง การนั่งคุยสนทนาอย่างเป็นกันเอง โดยสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในการสนทนานั้น เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่ใช้สำหรับการสนทนาปราศรัยกับบุคคลผู้ไปมาหาสู่ หรือการต้อนรับแขกผู้มาเยือน เป็นการพูดคุยกันตามสมควรแก่เหตุการณ์ กาลเทศะและบุคคลผู้ฟัง เพื่อตอบคำถาม แนะนำชี้แจง ให้คำปรึกษา เป็นต้น ไม่เป็นแบบแผนพิธี เป็นการเทศน์ธรรมาสันติ์ หมายถึง การเทศน์หรือการพูดธรรมะในบรรยากาศที่เป็นกันเองและไม่เป็นทางการ ซึ่งมักจะไม่มีเตรียมตัวหรือวางแผนล่วงหน้า การเทศน์ในลักษณะนี้มักจะเป็นการพูดคุยแบบใกล้ชิดกับผู้ฟัง โดยเน้นความเป็นมิตรและความเรียบง่ายในการนำเสนอคำสอน แตกต่างจากการเทศน์ที่มีการจัดเตรียมและวางแผนล่วงหน้าอย่างเป็นทางการ

2) อัมมิกกา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวถึงธรรม” หมายถึง การบรรยายหรืออธิบายธรรม เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักธรรมวินัยอย่างเป็นกิจจะลักษณะ เป็นงานเป็นการ เป็นเรื่องราวในปัจจุบัน ได้แก่ การแสดงธรรม การปาฐกถาธรรม การบรรยายธรรม เป็นต้น

3) โอวาทกกา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอน” หมายถึง การให้คำแนะนำตักเตือนให้ละเว้นชั่วประพฤติดี เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงประทานเป็นพระพุทธพจน์หรือพระโอวาทสั้นๆ เป็นพระดำรัสตรัสเตือนทรงสั่งสอนโดยเฉพาะเจาะจงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสังวรระวัง ไม่ทำความชั่ว ให้ละเว้นความชั่ว ให้ทำแต่ความดี และให้รักษาความดีเอาไว้ เช่น พระโอวาทปาติโมกข์ 3 ที่ทรงแสดงถึงอุดมการณ์ หลักการ วิธีการของพระพุทธศาสนา หรือ พระปัจฉิมาจาอันเป็นโอวาทสุดท้ายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอละ บัดนี้เราขอเตือนพวกเธอว่า สังฆาทหัตถ์ทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังความไม่ประมาทให้ถึงความพร้อมเถิด” เป็นต้น

4) อนุสาสนิกกา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอนให้เห็นจริง” หมายถึง คำกล่าวสอนในลักษณะซ้ำ ๆ ครั้งแล้วครั้งเล่า ย้ำเตือนต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความจำได้ เกิดความชินหูเป็นรูปแบบการเผยแผ่อีกวิธีที่พระพุทธองค์ทรงนำมาใช้ตรัสพราหมณ์โดยเฉพาะแก่บรรดาพุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิตหรือสัทธิ 5 คือ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี รวมทั้งนักบวชที่อยู่ใกล้ชิด ดังเช่น ที่ทรงรับสั่งกะท่านพระอานนท์ ว่า “อานนท์ เราจักกระหนาบแล้วกระหนาบอีก ใครมีสภาระก็ตั้งอยู่ได้ ใครไม่มีสภาระก็ต้องออกไป” เป็นต้น ซึ่งเนื้อหาเกี่ยวกับความไม่ประมาท ความสามัคคี ความเพียร พยายาม สติสัมปชัญญะ ความอดทน ซึ่งเป็นคำสอนให้พุทธบริษัทอยู่เนื่อง ๆ ตลอดเวลา

5) อัมมสากัจจนาภา แปลว่า “ถ้อยคำที่สนทนากันในทางธรรม” หมายถึง การสนทนาธรรมเป็นทำนองแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน บางครั้งมาในรูปแบบคำถาม เพื่อแสวงหาความถูกต้อง หรือปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้บางโอกาสเพื่อทรงรับรองความคิดเห็นของผู้ฟังบ้าง เช่น การสนทนาธรรม อภิปรายธรรม และการเสวนาธรรม โดยผลัดกันฟังอีกด้วย

6) ปุจฉาวิสัชนาภา แปลว่า “ถ้อยคำที่ถาม-ตอบ” หมายถึง รูปแบบการเผยแผ่ธรรมที่เริ่มต้นด้วยการถามและตอบคำถาม ซึ่งอาจเป็นการตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นผู้ฟังให้ตอบเป็นการทดสอบความรู้ความเข้าใจภายหลังจากที่ได้อธิบายธรรมนั้น ๆ ให้ฟัง หรือระหว่างที่สนทนาธรรมกัน เพื่อกระตุ้นเร้าใจให้สนทนาเกิดความตื่นตัวเสมอ เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้ประกอบกับการแสดงธรรมเทศนาอื่น ๆ เช่น เมื่อทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร เป็นต้น

7) อัมมเทศนาภา แปลว่า “ถ้อยคำที่แสดงธรรม” คือ การเทศน์ หรือ การแสดงพระธรรมเทศนาเป็นการแสดงธรรมสั่งสอน ชี้แจงเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์และมีโทษประโยชน์ เพื่อให้ละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตให้บริสุทธิ์เป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ดาษดื่นในพระสูตรปิฎก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักธรรมต้องมีวิสัยทัศน์ในการบริหารที่มองไปข้างหน้า โดยเน้นการเป็นตัวอย่างที่ดีในการปฏิบัติธรรม การปรับตัวและบูรณาการหลักธรรมเข้ากับการดำเนินชีวิต และการสร้างความเชื่อถือและความสัมพันธ์ที่มั่นคงกับผู้ปฏิบัติและผู้สนใจ เพื่อให้การเผยแผ่มีความเข้าใจและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (พระมหาบุญทิน ปุณฺณธโร, 2562) ประกอบด้วย

1) วิสัยทัศน์ในการบริหารที่มองไปข้างหน้า สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) มีความสามารถในการมองการณ์ไกลและวางแผนระยะยาว ซึ่งไม่เพียงแต่ในระยะ 10 ปี แต่ยังครอบคลุมถึง 50 ปี เพื่อให้การบริหารองค์กรพระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ท่านมุ่งมั่นในการสร้างฐานที่มั่นคง เช่น การพัฒนามหาวิทยาลัยและการปรับปรุงคณะสงฆ์ให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้อย่างเหมาะสม

2) การเป็นตัวอย่างที่ดี ท่านยึดมั่นในการปฏิบัติธรรมและเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านต่าง ๆ เช่น การทำวัตร การดูแลพระเณร และการแสดงความห่วงใยต่อสมาชิกในองค์กรและประชาชนทั่วไป ด้วยการทักทายพระเณรอย่างอบอุ่นและการให้ความช่วยเหลือเมื่อจำเป็น ท่านสร้างความผูกพันและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้นำและสมาชิก

3) การปรับตัวและบูรณาการหลักธรรม การนำหลักธรรมมาบูรณาการกับความเป็นจริงของยุคสมัยเป็นสิ่งสำคัญในวิสัยทัศน์ของท่าน ท่านมีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี เช่น การสนับสนุนการศึกษาและการเรียนรู้ของพระสงฆ์ เพื่อให้พวกเขาสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) การสร้างความเชื่อถือและความสัมพันธ์ที่มั่นคง การสร้างฐานที่มั่นคงและความเชื่อถือในมหาวิทยาลัยและคณะสงฆ์เป็นสิ่งที่ท่านให้ความสำคัญ การพัฒนาคุณภาพและการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นไปอย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น มีจุดมุ่งหมายในการสอนให้ทุกคนนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ พระพุทธองค์ทรงสอนให้เห็นในเรื่องของกลยุทธ์วิธีในการสอนเพื่อให้ผู้ฟังนำไปปฏิบัติตามเมื่อปฏิบัติแล้วได้ผลตามที่ทรงสอนก็เห็นเป็นอัศจรรย์ ถือว่าเป็นยอดแห่งอุดมการณ์ในการทำงานที่แท้จริง เพราะไม่ได้เกิดประโยชน์ต่อตนเองแต่เกิดประโยชน์ต่อเทวดา และมนุษย์ทั้งหลายเป็นจำนวนมาก ดังที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) ท่านมีหลักการในการทำงาน ประกอบด้วย 1) วิสัยทัศน์ในการบริหาร ท่านเน้นการมองไปข้างหน้าและวางแผนระยะยาวเพื่อให้การบริหารสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) การเป็นตัวอย่างที่ดีและการดูแลเอาใจใส่ การปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างในด้านการปฏิบัติธรรมและการแสดงความห่วงใยต่อพระภิกษุและประชาชน เป็นหลักการที่ท่านยึดมั่น 3) การบูรณาการและการปรับตัว การนำหลักธรรมมาบูรณาการกับความเป็นจริงของยุคสมัยและการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี และ 4) การสร้างฐานและความเชื่อถือ การสร้างฐานที่มั่นคงและการสร้างความเชื่อถือในองค์กรเป็นสิ่งสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ

การนำหลักพุทธธรรมสู่พุทธบริษัท

การนำหลักธรรมสู่พุทธบริษัทมีเป้าหมายในการส่งเสริมให้ประชาชนสามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติ ซึ่งจะนำไปสู่ความสงบสุขทั้งในชีวิตส่วนตัวและครอบครัว การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันต้องอาศัยรูปแบบการถ่ายทอดที่หลากหลายและยืดหยุ่น เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม การใช้รูปแบบที่เหมาะสมและทันสมัยช่วยให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพและได้รับการยอมรับจากประชาชน พระสงฆ์และผู้เผยแผ่ต้องมีการวางแผนยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนและเชิงรุกในการเผยแผ่หลักธรรม พร้อมทั้งมีการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะในการทำงาน เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายในการเผยแผ่หลักคำสอนให้แก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังต้องมีการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในจิตใจของพุทธศาสนิกชน โดยการส่งเสริมกิจกรรมที่เสริมสร้างการปฏิบัติธรรมและสร้างความตระหนักรู้ในความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา การเผยแผ่หลักธรรมต้องสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันและใช้วิธีการที่ผสมผสานระหว่างวิธีการดั้งเดิมกับวิธีการสมัยใหม่ เพื่อให้การเผยแผ่มีคุณค่าและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างดีที่สุด (เจ้าอธิการสมพงษ์ สุจิตโต (ธนะคุณ), 2561) ดังนี้

- 1) การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน ท่านใช้วิธีการที่หลากหลายและยืดหยุ่นเพื่อให้ประชาชนสามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตส่วนตัวและครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 2) การเผยแผ่ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง การใช้รูปแบบการเผยแผ่ที่ทันสมัยและเหมาะสมทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับจากประชาชนมากขึ้น
- 3) การวางแผนยุทธศาสตร์และการพัฒนาทักษะ การวางแผนยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนและเชิงรุกในการเผยแผ่หลักธรรม พร้อมทั้งการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะของพระสงฆ์และผู้เผยแผ่
- 4) การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม การส่งเสริมกิจกรรมที่เสริมสร้างการปฏิบัติธรรมและสร้างความตระหนักรู้ในความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา

5) การใช้วิธีการที่ผสมผสาน การเผยแพร่หลักธรรมต้องสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยใช้วิธีการที่ผสมผสานระหว่างวิธีการดั้งเดิมและวิธีการสมัยใหม่ เพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างดีที่สุด

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารและเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ด้วยวิสัยทัศน์ที่ล้ำลึกและการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่าง ท่านได้นำพาคณะสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาไปสู่ความสำเร็จในหลายด้าน โดยเฉพาะในเรื่องการบริหารองค์กร การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ และการเผยแพร่หลักธรรม สะท้อนถึงการบริหารที่มองการณ์ไกล การเป็นตัวอย่างที่ดี การปรับตัวตามยุคสมัย และการสร้างความเชื่อถือน้องค์กร ซึ่งทั้งหมดนี้นำไปสู่การเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพและการพัฒนาอย่างยั่งยืนในสังคมปัจจุบัน

แนวทางการเผยแพร่หลักพุทธธรรมตามแนวคิดทฤษฎีทางภาวะผู้นำ

พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงสอนใครแต่ละครั้งพระองค์ก็ทรงอาศัยองค์ประกอบหลาย ๆ อย่างในการสอนบุคคลระดับต่าง ๆ ที่มีพื้นฐานความรู้ สติปัญญาที่แตกต่างกัน โดยพระองค์ทรงยึดหลัก (องอาจ เขียวงามดี และพระสุทิสารเมธิ, 2563) ดังนี้

หลักประโยชน์ การประกาศพระพุทธศาสนาโดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้งถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ดังที่ พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทให้แก่ เหล่าพระสาวกชุดแรก ที่ทรงให้ไปประกาศพรหมจรรย์ ว่า “พวกเธอเที่ยวจาริกเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป” พระพุทธพจน์นี้ เป็นเครื่องชี้ชัดถึงบทสำคัญของการสื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนาของเหล่าพระสาวกตราบเท่าปัจจุบัน เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ ให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ คือ 1) ทัศนคติที่มีต่อการปฏิบัติประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้ 2) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า 3) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง ซึ่งถือเป็นหัวใจของการประกาศพระพุทธศาสนาให้เป็นจุดเด่นหรือลักษณะพิเศษว่า การปฏิบัติทั้ง 2 ประการ โดยถือเอาประโยชน์ของมหาชนเป็นหลักใหญ่ คือ หลักการทางพระพุทธศาสนาในการเผยแพร่เพื่อให้หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพในพระรัตนตรัย น้อมเอาหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติตาม

หลักไตรสิกขา เป็นหลักการในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่สำคัญอีกประการหนึ่งหลักไตรสิกขา คือ สิ่งที่เราเรียกว่าความงามในเบื้องต้น ได้แก่ ศีล ความงามในท่ามกลาง คือ สมาธิ ความงามที่สุดคือ ปัญญา ปรากฏในพระพุทธดำรัสที่ทรงส่งสาวกไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นรุ่นแรก ซึ่งถือเป็น หลักธรรมสำคัญในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา หลักธรรมนี้ถือเป็นหลักใหญ่ที่ครอบคลุมการปฏิบัติให้บรรลุประโยชน์ที่ตนพึงปรารถนา ดังปรากฏในเมตตาสสูตร ขุททกนิกายความว่า “ผู้ฉลาดในประโยชน์ มุ่งหวังสันตบพ พึงบำเพ็ญกรณียกิจ ควรเป็นผู้อาจหาญ ซื่อตรงเคร่งครัด ว่องไว อ่อนโยน ไม่เย่อหยิ่ง ควรเป็นผู้รักสันโดษ เลี้ยงง่าย มีกิณน้อย มีความประพฤติเบา มีอินทร์สงบ มีปัญญารักษาตน ไม่คะนอง ไม่ยึดติดในตระกูลทั้งหลาย อนึ่งไม่ควรประพฤติกุศลความเสียหายใด ๆ

ที่จะเป็นเหตุให้วิญญาณเหล่านี้ดำเนินไปได้” ในทำนองเดียวกันนั้นเราสามารถที่จะนำหลักธรรมที่เป็นประโยชน์ในการศึกษา คือ หลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นหลักที่สามารถใช้ฝึกอบรมศีล สมาธิ ปัญญา ไปพร้อม ๆ กันได้ ดังที่ใช้หลักไตรสิกขาฝึกเจริญวิปัสสนากรรมฐาน และยังสามารถนำหลักการไปศึกษาครอบคลุมทั้งเนื้อหาสาระ เพื่อให้มีการเชื่อมโยงให้เห็นถึงหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้ชัดเจนขึ้น เพราะว่าหัวข้อธรรมที่สามารถสรุปได้เห็นถึงวิธีการศึกษาที่เป็นแนวทางในการสรุปหัวข้อทั้งหมดจัดเข้าไปในเรื่องหลักไตรสิกขา เรายังสามารถที่จะเรียนรู้ในหลักธรรมทุกหมวดให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนา การจัดระบบการปฏิบัติที่จัดเป็นรูปแบบเป็นหมวดหมู่ของไตรสิกขา ดังนั้นหลักไตรสิกขา จึงเป็นพื้นฐานของการศึกษาเรียนรู้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ได้กว้างขวาง และครอบคลุมถึงการปฏิบัติเรียนรู้ หลักไตรสิกขาจึงประกอบด้วย 3 ประการ (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตฺโต, 2543) คือ 1) อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริตที่แสดงออกมาจากกาย วาจา 2) อธิจิตสิกขา คือ การฝึกปรือในด้านคุณภาพทางอารมณ์ เพื่อควบคุมจิตเป็น 3) อธิปัญญาสิกขา คือ การพัฒนาปัญญาให้ ความหยั่งรู้ สภาพความเป็นจริงที่นำไปสู่ความหลุดพ้นทั้งหลายในทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างแท้จริง ดังนั้นหลักไตรสิกขาเป็นตัวกลาง ที่ดำเนินการในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในทางพุทธธรรม ทางจิตใจ และการมีความรับผิดชอบต่อตนเอง มีระเบียบวินัย ตลอดจนถึงความดีงามในสังคม ซึ่งมีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางอารมณ์ มีความเข้มแข็งทางจิตใจ มีจิตที่ตั้งมั่นในการเรียนรู้ สามารถที่จะเรียนรู้และพัฒนากระบวนการคิดแห่งปัญญา มีหลักการเหตุผลที่ถูกต้องเป็นจริง หลุดพ้นแห่งสภาวะธรรมความทุกข์ในการพัฒนาตนตามกระบวนการเรียนรู้หลักธรรมไตรสิกขา

จากการศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ได้เห็นแนวทางในกระบวนการเรียนรู้ และแนวทางการอบรมสั่งสอนที่เป็นรูปธรรม มีความชัดเจน มีขั้นตอน และมีจุดมุ่งหมายในการวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า จึงสามารถสรุปได้ว่า อุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การที่พระมหาบุรุษผู้ใดจะได้ตรัสรู้ความจริงอันประเสริฐ จนถึงกับมีการจัดตั้งและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์สุขแก่มหาชนได้ มหาบุรุษผู้นั้นย่อมต้องอาศัยการบำเพ็ญพระบารมีมาอย่างยาวนานยิ่งนัก จนถึงพร้อมบริบูรณ์ของการฝึกอบรมตนทั้งด้านจิตและปัญญา สามารถรู้แจ้งกระบวนการความเป็นไปของสรรพสิ่งตามเหตุปัจจัย พร้อมทั้งวางหลักการและแบบแผนอันพึงกระทำให้แก่ ศาสนิกได้ดำเนินรอบตาม เพื่อความดีงามแห่งชีวิต พระองค์ได้ทรงวางรากฐานสำคัญแห่งการสื่อสารของพระองค์เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ (พระมหาสมคัถ์ กิจจสาโร (ชูชาติ), 2561) อุดมการณ์ในการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะว่าความอดทนนั้น แสดงให้เห็นถึงความอดกลั้นต่อสิ่งที่ยั่วยุทั้งภายในและภายนอก เช่น สิ่งที่ยั่วยุภายใน ประกอบด้วย ความอยากในใจตัวเอง อยากเป็น อยากมี อยากได้ เรียกว่า กิเลส และสิ่งที่เป็นยั่วยุภายนอก ประกอบด้วยสิ่งที่น่าพอใจ ค่ายกย่อง คำสรรเสริญ และสิ่งที่ไม่น่าพอใจ คำติฉินนินทาว่าร้าย ใส่ร้าย พุดตู่ถูก เป็นต้น ความอดทนจึงเป็นตัวกลางที่ทำให้สามารถควบคุมตัวเองได้ ทั้งทางกาย วาจา ใจ สามารถระงับได้ด้วยต้นเหตุที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งทั้งภายในและภายนอก การที่มีจิตใจที่สูงส่งก็จะทำให้ไม่มีจิตที่คิดทำร้าย รบกวน หรือเบียดเบียนผู้อื่น ทำให้จิตใจมีความสงบร่มเย็น ทั้งทางกาย วาจา และใจ ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 และโอวาทปาฏิโมกข์ถือว่าเป็นคุณสมบัติ เป็นเป้าหมายในการดำเนินชีวิตในการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้มีหลักการและวิธีการตามที่พระพุทธเจ้าได้วางรากฐานไว้เพื่องานเผย

แม้พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ซึ่งในการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าหากผู้ฟังมีปัญญาสูง การแสดงอาการไมเคเรพ หรือไม่เชื่อถือน่าจะเปิดเผย บางครั้งพระองค์ก็ต้องทรงใช้อิทธิฤทธิ์ข่ม เพื่อให้เกิดการยอมรับเหมือนกัน (อิทธิปาฏิหาริย์) ตอนที่พระพุทธองค์ได้เสด็จไปโปรดชฎิล 3 พี่น้อง พระองค์ต้องทรงใช้อิทธิฤทธิ์ปราบพญานาค ราช ทำให้ชฎิลได้เห็นอิทธิปาฏิหาริย์ของพระองค์ จึงยอมให้พระองค์สอนธรรมได้ บางคนไม่ยอมรับภายในจิตใจ ยังมีลังเลสงสัย พระองค์ก็ทรงทราบด้วยจิตของผู้ที่ด้วยตั้งใจแล้วตรัสสอนตามที่เขาคิด (อาเทศนาปาฏิหาริย์) ผู้ที่นั้นยอมรับการสอน หากเป็นการสอนทั่วไป คำสอนของพระองค์เกิดผลอัศจรรย์แก่ผู้ฟังตามภูมิธรรมของบุคคลนั้น ๆ (อนุศาสน์ปาฏิหาริย์) ตูลา มหาพสุธานนท์ (2554) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในกลุ่ม โดยใช้กลยุทธ์และวิธีการที่มีอิทธิพลหรืออำนาจ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้วิเชียร วิทยอุดม (2550) อธิบายถึงผู้นำ เป็นเพียงบุคคลที่ยอมรับหรือยกย่องให้เป็นหัวหน้าจากสมาชิกในกลุ่ม เนื่องจากมีลักษณะใดลักษณะหนึ่งอันเกิดจากบุคลิกลักษณะของเขาในสถานการณ์หนึ่งซึ่งยอมรับในตัวของเขา เช่น เป็นคนกล้า มีความรู้ความสามารถ McFarland and Dalton (1979) อธิบายว่า การเป็นผู้นำ คือ ความสามารถของบุคคลในการใช้ความมีอิทธิพลเพื่อกระตุ้นให้ผู้อื่นทำงานในระดับที่ต้องการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ Yukl (1999) ได้กล่าวถึงผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับการเลือกตั้งแต่งตั้งหรือได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำและสนับสนุนให้กลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ผู้นำเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมในกลุ่มโดยการแสดงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง และมีคุณสมบัติเฉพาะที่ทำให้เขามีอิทธิพลต่อกลุ่ม Davis (1977) ได้กล่าวถึงกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มสมาชิกภายในองค์การ พฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลคนหนึ่งที่จะชักนำ กิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน เป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่น และให้การ สนับสนุนบุคคล เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ และ Bernard (1961) กล่าวถึงลักษณะผู้นำที่ดีต้องมีความตื่นตัวมีความสามารถในการตัดสินใจรวดเร็วและถูกต้อง มีความสามารถในการจูงใจคน มีความรับผิดชอบและมีความฉลาดรอบรู้ทันโลกทันต่อเหตุการณ์และมีความสามารถในการแก้ปัญหาให้เสร็จลุกลงไปด้วยดี

ดังนั้น ภาวะผู้นำ จึงเป็นบทบาทของพฤติกรรมตามสถานภาพ บทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลทำตามหน้าที่ เช่น ครูต้องสอนนักเรียน ทหารเป็นหัวของชาติ ตำรวจต้องพิทักษ์สันติราษฎร์ หน้าที่หมายถึงกิจที่จะต้องทำ หรือวงแห่งกิจการ ที่เป็นการกระทำด้วยจริยธรรม ทำตามกฎหมาย หรือทำด้วยความสำนึกของบุคคลนั้น ๆ เช่น ผู้มีตำแหน่งเป็นพ่อ จะได้รับการคาดหวังจากสังคมให้แสดงบทบาทหรือหน้าที่ต่าง ๆ

Senge (1990) กล่าวไว้ในหนังสือ The Fifth Discipline: The Art & Practice of the Learning Organization บทบาทของผู้นำในการสร้างองค์กรที่เรียนรู้มี 3 แบบหลัก ๆ คือ 1) ผู้นำในฐานะที่เป็นผู้ออกแบบ (Designer Leader) ผู้นำจะมุ่งเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการเรียนรู้ ซึ่งอาจรวมถึงการออกแบบกระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพ, การกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน, และการสร้างระบบสนับสนุนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้นำในบทบาทนี้ต้องสามารถมองเห็นภาพรวมขององค์กรและจัดการทรัพยากรอย่างมีกลยุทธ์ เพื่อให้แน่ใจว่าทุกคนในองค์กรมีโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนา 2) ผู้นำในฐานะที่เป็นพ่อ/แม่บ้าน (Steward Leader) ผู้นำในบทบาทนี้ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรขององค์กร รวมถึงการดูแลความเป็นอยู่ของสมาชิกในทีมเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการเติบโตของสมาชิกในองค์กร โดยการเป็น

แบบอย่างที่ดี, การสนับสนุนและส่งเสริมความสุขและสุขภาพของพนักงาน และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในทีม ผู้นำในบทบาทนี้มุ่งมั่นที่จะรักษาความสมดุลและสร้างความมั่นคงให้กับองค์กรและทีมงาน เพื่อให้ทุกคนรู้สึกว่าเขาามีค่าที่จะเติบโตและเรียนรู้ในที่ทำงาน และ 3) ผู้นำในฐานะที่เป็นครู (Teacher Leader) ผู้นำในบทบาทนี้มีหน้าที่ในการสอนและเป็นพี่เลี้ยงให้กับสมาชิกในองค์กร

ดังนั้นการเผยแผ่พระศาสนาใช้วิธีการเพื่อเข้าหาผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางการเมืองการปกครอง และผู้นำทางด้านเศรษฐกิจ โดยการเปลี่ยนแปลงให้มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมของสภาพทางสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน คือ มีการเข้าไปช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชน ช่วยเหลือสังคม และการสนทนาธรรม เพื่อให้ได้พบหลักธรรมที่ถูกต้องและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในการดำเนินชีวิตประจำวัน ดังนั้นนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องลำดับวิธีการยึดหลักการสอน 5 ประการ คือ 1) เราจักแสดงธรรมไปตามลำดับ 2) เราจักแสดงธรรมยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ 3) เราจักแสดงธรรมด้วยอาศัยความเมตตา 4) เราจักแสดงธรรมด้วยไม่เห็นอาฆาต 5) เราจักแสดงธรรมโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ฉะนั้นการทำงานและหลักการของสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) การนำพาพระพุทธศาสนาเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และสามารถนำไปใช้ในการพัฒนา และปรับปรุงการทำงานในบริบทต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1) ทฤษฎีการเป็นผู้นำ (Leadership Theory) โดยเฉพาะทฤษฎีการเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ (Visionary Leadership) และการเป็นผู้นำที่มีความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจและการเชื่อมโยงกับยุคสมัย ซึ่งสะท้อนถึงการมองไปข้างหน้าและการสร้างฐานที่มั่นคง

2) ทฤษฎีการบริหารจัดการ (Management Theory) การบริหารจัดการแบบบูรณาการที่เน้นการพัฒนา ระบบและองค์กรเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Relationship Theory) การสร้างและดูแลความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้นำและสมาชิก เพื่อสร้างความผูกพันและการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

4) ทฤษฎีการพัฒนาองค์กร (Organizational Development Theory) การพัฒนาองค์กรและการสร้างความเชื่อถือในมหาวิทยาลัยและคณะสงฆ์ ซึ่งช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปได้อย่างยั่งยืน

สรุป

การเผยแผ่หลักพุทธธรรมการทำงานของสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) สะท้อนถึงการบริหารที่มองการณ์ไกล การเป็นตัวอย่างที่ดี การปรับตัวตามยุคสมัย และการสร้างความเชื่อถือในองค์กร ซึ่งทั้งหมดนี้ นำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพและการพัฒนาอย่างยั่งยืนในสังคมปัจจุบันที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ด้วยวิสัยทัศน์ที่ล้ำลึกและการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่าง ท่านได้นำพาคณะสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาไปสู่ความสำเร็จในหลายด้าน โดยเฉพาะในเรื่องการบริหารองค์กร การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ และการเผยแผ่หลักธรรมโดยมีแนวทางการทำงานของสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) มีลักษณะเด่นดังนี้ 1) วิสัยทัศน์และการมองไปข้างหน้า 2) การเป็นตัวอย่างที่ดี

3) การสร้างความเชื่อถือและความสัมพันธ์ 4) การปรับตัวและบูรณาการ และ 5) การพัฒนาและการสร้างฐาน โดยการเน้นการพัฒนาและสร้างฐานที่มั่นคงให้กับคณะสงฆ์ เพื่อให้สามารถเติบโตและพัฒนาต่อไปได้ด้วยวิธีการเผยแผ่ของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) ดังนี้ 1) การแสดงตัวอย่างที่ดี 2) การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี 3) การสร้างฐานและการยอมรับ และ 4) การบริหารจัดการแบบบูรณาการ โดยวิสัยทัศน์ในการบริหารและการทำงานอย่างบูรณาการเพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้ากับการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของสังคมตามทฤษฎีดังนี้ 1) ทฤษฎีการเป็นผู้นำ (Leadership Theory) 2) ทฤษฎีการบริหารจัดการ (Management Theory) 3) ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Relationship Theory) และ 4) ทฤษฎีการพัฒนาองค์กร (Organizational Development Theory) เนื่องจากการสร้างความเชื่อถือในคณะสงฆ์ช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปได้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1) วิสัยทัศน์ในการบริหารที่มองไปข้างหน้า 2) การเป็นตัวอย่างที่ดี 3) การปรับตัวและบูรณาการหลักธรรม และ 4) การสร้างความเชื่อถือและความสัมพันธ์ที่มั่นคงในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นอย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพ คือ 1) การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน 2) การเผยแผ่ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง 3) การวางแผนยุทธศาสตร์และการพัฒนาทักษะ 4) การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม และ 5) การใช้วิธีการที่ผสมผสานถือว่าเป็นการเผยแผ่หลักธรรมต้องสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยใช้วิธีการที่ผสมผสานระหว่างวิธีการดั้งเดิมและวิธีการสมัยใหม่ เพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างดีที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- แก้ว ชิตตะขบ. (2553). *ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- ตุลา มหาพสุตานนท์. (2554). *หลักการจัดการ*. กรุงเทพฯ: พี เอ็น เค แอนด์ สกายพริ้นติ้งส์.
- เจ้าอธิการสมพงษ์ สัจจิตโต (ชนะคุณ). (2561). การประยุกต์ใช้จิตสาธารณะของพุทธบริษัทตามหลักพุทธธรรม. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 1(2), 59-74.
- พระครูวินัยธรปัญญา ปัญญาโว. (2564). การจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนายุคดิจิทัล. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6(4), 423-433.
- พระครูโฆสิตสังฆรักษ์ (ประเวท ภาฐาน). กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในสังคมปัจจุบัน. *วารสารวิชาการธรรมบทรศน์*, 17(3), 211-223.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2540). *ธรรมานุญชีวิต*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พระมหาบุญทิน ปุณฺณโช. (2562). กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, 6(6), 3154-3171.

- พระมหาสมศักดิ์ กิจจสารโรว์ (ชูชาติ). (2561). *การสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ ฐิตธมฺโม)* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิเชียร วิทย์อุดม. (2550). *การพัฒนาองค์การ*. กรุงเทพฯ: ธนวิซ.
- สมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์เกี่ยว อุปเสณมหาเถร และคณะ. (2556). *เย็นหิมะในรอยธรรม*. กรุงเทพฯ: อนันตะ.
- องอาจ เขียวงามดี และพระสุทธิสารเมธี. (2563). องค์การพุทธในประเทศไทย: มิติการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*, 5(2), 47-60.
- Bernard, C. J. (1961). *The functions of the executive*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Davis, K. (1977). *Human Behavior at Work*. New York: McGraw Hill.
- HREX. (2562). *ก้าวสู่การเป็นผู้นำที่ดี (Good Leadership) อย่างที่ทุกองค์กรต้องการ*. ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2567, จาก <https://th.hrnote.asia/orgdevelopment/190605-leadership/>
- McFarland, D.E. and Dalton, E. M. (1979). *Management: Foundation and Practices* (5thed). New York: McMillan.
- Northouse, P. G. (2018). *Leadership: Theory and practice* (8th ed.). Los Angeles, CA: Sage Publications.
- Senge, P. M. (1990). *The fifth discipline: The art & practice of the learning organization*. New York: Doubleday.
- Yukl, G. (1999). *An evaluation of Conceptual Weakness in Transformational and Charismatic Leadership*. The Leadership Quarterly, Upper Saddle River: Prentice Hall.